

Հ.Հ. Պետրոսյան

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ԲՈՒՀՈՒՄ

Հողվածում քննարկված է բուհերում ուսուցման նորարարական մեթոդների կիրառման արդյունավետության հարցը: Դասի կազմակերպման ավանդական հրահանգչական և ժամանակակից ինտերակտիվ մեթոդի կիրառության համեմատության արդյունքներով բացահայտված է ինտերակտիվ մեթոդի արդյունավետությունն ուսումնական գործընթացի սուբյեկտների փոխներգործության, ակտիվության, խմբային փորձի և պարտադիր հետադարձ կապի սկզբունքների հիմքի վրա:

Առանցքային բառեր. ուսուցման հրահանգչական եղանակ, ինտերակտիվ մեթոդ, դասախոսություն, խմբային փորձ, հետադարձ կապ, նախագիծ:

Վերջին տարիներին կրթական գործընթացում նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրման անհրաժեշտության մասին հաճախ է խոսվում: Ներկայում նորարարական մանկավարժական գործունեությունը ցանկացած բարձրագույն ուսումնական հաստատության կրթական գործունեության էական բաղադրիչներից է: Նորարարությունը կրթության բնագավառում տեղեկատվության ներկայացման նոր, ավելի արդյունավետ մեթոդների և միջոցների օգտագործումն է, անհրաժեշտ տեղեկատվությունն ինքնուրույն որոնելու ուսուցանում է, դրա համարժեքության ստուգումն է և նոր նյութի նկատմամբ ուսանողների հետաքրքրության զարգացումը:

Ավանդական մեթոդիկան ենթադրում է դասավանդողի և ուսանողի միջև հաղորդակցում, դասավանդողի կողմից ուսանողի կրթական գործունեության մշտական վերահսկողություն և ուսումնական նյութի յուրացման մակարդակի հաշվառում:

Այլ կերպ ասած, այս երկխոսության արդյունավետությունը կախված է դասավանդողի կողմից հետևյալ առաջադրանքների ճիշտ լուծումից՝

- 1) կրթական նպատակի սահմանում և դրանից բխող ուսանողի մոտիվացիա,
- 2) որոշակի բովանդակությամբ նյութի (դասախոսություն) հաղորդում և դրա մեկնաբանում (սեմինար): Միաժամանակ դասավանդողը որոշում է նաև ուսումնական նյութի մշակման մեթոդական գործառույթը,
- 3) գիտելիքների վերահսկողություն և հաշվառում:

Ուսուցման այս մոդելն իր բնույթով հրահանգչական է:

Հրահանգչական մոդելով ուսումնառության արդյունքը դիտվում է որպես գիտելիքների հանրագումարի փոխանցում ուսումնական գործընթացի բովանդակության ռացիոնալ կազմակերպման միջոցով, երբ տեղի է ունենում միակողմանի երկխոսություն, որտեղ տեղեկատվության հոսքի ակտիվ, նախաձեռնող կողմը դասավանդողն է: Ստացված տեղեկատվության վերարտադրումը մեխանիկական է, ուսումնական գործընթացի նկատմամբ ուսանողի ակտիվությունը և հետաքրքրությանը հետևելը բավականին դժվար է: Հրահանգչական դասավանդման մոդելի հիմնական չափանիշներն են՝ ներկայացված նյութի ճշգրտությունը, անվիճելիությունը, հավաստիությունը (այն ենթադրում է մեծ թվով դասախոսություններ), ուսանողների գիտելիքների և կարողությունների հանրագումարային վերահսկողություն և հաշվառում:

Այդուամենայնիվ, ժամանակակից Հայաստանում փոփոխվող սոցիալ-տնտեսական իրավիճակն առաջացրել է կրթության արդիականացման անհրաժեշտություն [1]: Պետք է ոչ միայն բարձր մակարդակի պատրաստություն անցած մասնագետ թողարկել, այլև նրան արդեն իսկ ուսումնառության փուլում ընդգրկել նոր տեխնոլոգիաների մշակման մեջ, ադապտացնել կոնկրետ աշխատանքային միջավայրի պայմաններին և դարձնել նոր լուծումների ակտիվ մասնակից: Այդ կապակցությամբ հայաստանյան համալսարանների դասավանդողների առջև խնդիր է դրված մշակել և կիրառել դասավանդման այնպիսի մեթոդիկաներ և մեթոդներ, որոնք ուղղված կլինեն ակտիվացնելու ուսանողի ստեղծագործական ներուժը և սովորելու ցանկությունը: Բացի այդ, ժամանակակից հասարակության գլոբալ տեղեկատվայնացումը զգալի ազդեցություն է ունենում նաև կրթական գործընթացի, հանրապետության բարձրագույն կրթության համակարգի վրա՝ կիրառվող դասավանդման մեթոդների արմատական վերանայման հրամայականով:

Կրթական գործունեության նախագծված նպատակների և վերջնական արդյունքների միջև կապող օղակը հանդիսանում է մեթոդը: Այդ պատճառով էլ ուսուցման տեխնոլոգիաներին առնչվող հարցերի հետ համատեղ քննարկման ենթակա են նաև ուսուցման և ուսումնառության մեթոդների ընտրության և կիրառության հիմնախնդիրները: Այդ մեթոդների դասակարգումը և նկարագրումը կարելի է կառուցել այնպես, որ.

- դրանք կարելի լինի կիրառել ցանկացած դասընթացի դասավանդման ժամանակ,
- դրանց ընտրությունը հնարավոր լինի կատարել ուսուցման և դիդակտիկ խնդիրների նպատակներին համապատասխան [3]:

Ներկա պայմաններում դասավանդումը պետք է համատեղի պրակտիկայում մշակված հրահանգչական և դասավանդման ժամանակակից, նորարարական, ինտերակտիվ մոդելը: Ինտերակտիվ ուսուցումը ճանաչողական գործունեության կազմակերպման հատուկ ձև է: Դա ենթադրում է շատ կոնկրետ նախագծված նպատակներ: Դրանցից մեկն ուսուցման հարմարավետ պայմանների և բարենպաստ հոգեբանական միջավայրի ստեղծումն է, որտեղ ուսանողը կզգա իր հաջողությունը, իր ինտելեկտուալ կոմպետենտությունը, ինչն ուսուցման գործընթացն ինքնին դարձնում է արդյունավետ: Ուսուցման ինտերակտիվ մոդելի օգտագործումը ներառում է աշխատանքային իրավիճակների մոդելավորում, դերային խաղերի կիրառում և խնդիրների համատեղ լուծում:

Ուսումնական գործընթացում բացառվում է ցանկացած մասնակցի կամ գաղափարի գերակայությունը: Ազդեցության օբյեկտից ուսանողը դառնում է փոխներգործության սուբյեկտ, նա ինքն է ակտիվորեն մասնակցում ուսումնական գործընթացին՝ հետևելով իր անհատական երթուղուն [4]: Օպտիմալ ուսուցումը տեղի է ունենում, երբ հնարավոր է ցուցաբերել ակտիվություն և փոխներգործություն (ինտերակտիվ): Ի վերջո, հայտնի է, որ ինչ-որ բան կարդալուց հետո հիշողության մեջ մնում է տեղեկույթի 10%-ը, ինչ-որ բան լսելուց հետո՝ 20%-ը, ինչ-որ բան տեսնելուց հետո՝ 30%-ը, ինչ-որ բան տեսնելուց և լսելուց հետո՝ 50%-ը և 90%, երբ մարդ ինքն է ինչ-որ բան կատարում:

Ուսուցման ինտերակտիվ ձևերի ներդրումը ժամանակակից բուհում ուսանողների մասնագիտական պատրաստության բարելավման կարևոր ուղղություններից է: Հիմնական մեթոդաբանական նորամուծություններն այսօր կապված են ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդների կիրառության հետ: Ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդների կիրառման վրա հիմնված ուսումնական գործընթացը կազմակերպվում է հաշվի առնելով ուսումնական գործընթացում, առանց

բացառության, բոլոր սովորողների ներգրավվածությունը: Համատեղ գործունեություն նշանակում է, որ աշխատանքի ընթացքում յուրաքանչյուրն իր անհատական ներդրումն է ունենում, փոխանակվում են գիտելիքներ, գաղափարներ, գործունեության եղանակներ:

Ինտերակտիվ մեթոդները հիմնված են փոխներգործության, ուսանողի գործունեության, ուսանողների ակտիվության, խմբային փորձի և պարտադիր հետադարձ կապի սկզբունքների վրա: Ուսուցման այս ձևերով ստեղծվում է կրթական հաղորդակցության միջավայր, որը բնութագրվում է մասնակիցների փոխներգործությամբ, նրանց փաստարկների հավասարությամբ, ժամակակից գիտելիքների կուտակմամբ, փոխադարձ գնահատման և վերահսկողության հնարավորությամբ: Դասավանդողը հրաժարվում է յուրատեսակ ֆիլտրի դերից, որն իր միջով անցկացնում է ուսումնական տեղեկույթը և աշխատանքի ընթացքում կատարում է օգնականի գործառույթ, հանդես գալիս որպես տեղեկատվության աղբյուրներից մեկը: Այդ պատճառով, ինտերակտիվ ուսուցումն ի սկզբանե նախատեսված էր բարձրագույն դպրոցի համար: Ինտերակտիվ կրթական տեխնոլոգիաների հիմնական տեսակներն են՝

1. աշխատանք փոքր խմբերում (թիմերում)՝ ուսանողների համատեղ գործունեություն խմբում առաջնորդի ղեկավարությամբ, որի նպատակն է լուծել ընդհանուր խնդիր՝ ստեղծագործաբար համատեղելով թիմի անդամների անհատական աշխատանքի արդյունքներն իրավասությունների և պարտականությունների բաշխման շրջանակում:
2. Նախագծային տեխնոլոգիա՝ կոնկրետ թեմայի վերաբերյալ նյութի ընտրության, բաշխման և համակարգման անհատական կամ կոլեկտիվ գործունեություն, որի արդյունքում կազմվում է նախագիծ:
3. Կոնկրետ իրավիճակների վերլուծություն (դեպքի ուսումնասիրություն)՝ մասնագիտական գործունեության համապատասխան ոլորտում տեղի ունեցած իրական պրոբլեմային իրավիճակների վերլուծություն և լավագույն լուծումների տարբերակների որոնում:
4. Դերային և իրավիճակային խաղեր՝ ուսանողների դերային խաղերի իրական մասնագիտական գործունեության սիմուլյացիա տարբեր աշխատավայրերում մասնագետների գործառույթների իրականացմամբ:
5. Մոդուլային ուսուցում՝ գիտելիքների օգտագործում՝ ա) դասընթացի ինքուրույն մասերի առանձին մոդուլների, դասընթացի այլ մասերի հետ ինտեգրված, բ) փոխկապակցված դասընթացների կառուցահատվածներ, որոնք կարող են ուսումնասիրվել առանձին առարկաներից անկախ:
6. Համատեքստային ուսուցում՝ ուսանողներին մոտիվացնելով ուսուցանել գիտելիքները բացահայտելով կոնկրետ գիտելիքների և դրանց կիրառման միջև կապերը:
7. Քննադատական մտածողության զարգացում՝ կրթական գործունեություն, որն ուղղված է ուսանողների մոտ զարգացնել խելամիտ, ռեֆլեկտիվ մտածողություն, նոր գաղափարներ առաջ քաշելու և նոր հնարավորություններ տեսնելու ունակությունների զարգացմանը:
8. Պրոբլեմային ուսուցում՝ ուսանողներին ինքնուրույն գիտելիքներ ձեռք բերելու գործունեության խթանում, որոնք անհրաժեշտ են կոնկրետ խնդրի լուծման համար:
9. Անհատական ուսուցում՝ ուսանողը կառուցում է իր ուսումնական հետազոտող հիմնվելով անհատական կրթական ծրագրի ձևավորման վրա, հաշվի առնելով սեփական հետաքրքրությունը:
10. Առաջանցիկ ինքնուրույն աշխատանք՝ սովորողները սովորում են նոր նյութը մինչ այն դասերի ընթացքում ուսումնասիրելը:

11. Միջառարկայական ուսուցում՝ տարբեր ոլորտների գիտելիքների օգտագործում, դրանց խմբավորում և կենտրոնացում լուծվող խնդրի համատեքստում:
12. Փորձի վրա հիմնված ուսուցում՝ ուսանողի ճանաչողական գործունեության ակտիվացում, ուսումնառության առարկայի հետ սեփական փորձի համադրման միջոցով:
13. Տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաներ՝ ուսուցում էլեկտրոնային կրթական միջավայրում՝ կրթական ռեսուրսների հասանելիության ընդլայնման նպատակով (տեսականորեն անսահմանափակ մուտքի ծավալ և արագություն), դասավանդողի հետ փոխներգործության ավելացում, անհատական վերապատրաստման հետազոծի կառուցում և ուսանողների գիտելիքների օբյեկտիվ վերահսկողություն ու մշտադիտարկում:

Ինտերակտիվ մեթոդները միտված են ուսումնա-ճանաչողական գործունեության ակտիվացմանը դասախոսի հետ փոխգործակցության միջոցով: Երկխոսության համատեքստում խնդիրների լուծման եղանակը ենթադրում է հետադարձ գործընթացի կանոնակարգում, որը դասախոսի կողմից պարտադիր բնույթ չի կրում: Նման մեթոդների կիրառումը կապ կամ երկուղղորդված գործունեություն է՝ հարց-հարցադրում-պատասխան: Այս մեթոդի կիրառումը հնարավորություն է տալիս սովորողին բացահայտել իր պոտենցիալ հնարավորությունները, լրացնել հատուկ ընդունակությունները և որպես արդյունք՝ ձեռք բերել կարողություններ և հմտություններ [2]:

Ինչպես հետևում է վերը նշվածից, ինտերակտիվ ուսուցման մոդելի հիմնական չափանիշներն են՝ ոչ ֆորմալ քննարկումների հնարավորությունը, նյութի շարադրման ազատությունը, փոքր թվով դասախոսությունները, ուսանողի նախաձեռնողականությունը, խմբային աշխատանքների առկայությունը, որոնք պահանջում են խմբային ջանքեր, կիսամյակի ընթացքում մշտական վերահսկողություն գրավոր աշխատանքների կատարման նկատմամբ: Թվարկված ուսուցման բոլոր տեխնոլոգիաներն օգնում են լուծել ուսուցման որակի խնդիրը: Այսպիսով, վերլուծելով դասախոսությունների անցկացման ժամանակակից պրակտիկան, հնարավոր է ձևակերպել լուծումներ պահանջող մի շարք դիդակտիկ խնդիրներ:

Դասախոսության ժամանակ տեղեկատվության ներկայացման ձևը, որպես կանոն, սուստիկ է, և չի կարող ճկուն կերպով հարմարվել կրթության բովանդակության փոփոխություններին: Բայց կարելի է իրականացնել նաև ուսումնական նպատակներին հասնելու գործունեություն՝ ակտիվ եղանակով, դասախոսության անցկացում ակտիվ ձևերի կիրառմամբ՝

- պրոբլեմային դասախոսություն,
- դասախոսություն-կոնֆերանս,
- դասախոսություն առանց կոնսպեկտի՝ բարձրաձայն մտորումներ,
- հեղինակային-դասախոսություն,
- դասախոսություն՝ հետադարձ կապի կիրառմամբ,
- դասախոսություն կոնկրետ իրավիճակների քննարկմամբ,
- դասախոսություն-երկխոսություն,
- դասախոսություն՝ այլ մեթոդների հետ համակցված [3]:

Դասավանդողների և ուսումնառողների համատեղ գործունեության կազմակերպման վերոնշյալ եղանակի իրականացման արդյունավետության պայմաններն են՝

- դասախոսության մանրամասն պլանի առկայությունը,
- ուսումնառողներին դասախոսության պլանի մասին տեղեկացում,

- պլանի յուրաքանչյուր կետի պարզաբանումից հետո հակիրճ ընդհանրացնող եզրակացությունների ձևակերպման առկայությունը,
- տրամաբանական կապի ապահովումը դասախոսության յուրաքանչյուր մասից մյուսին անցնելիս,
- այն ամենի առանձնացումը, ինչն անհրաժեշտ է գրառել,
- դասախոսության զուգակցումը սեմինարների, գործնական աշխատանքների հետ, դրանց ժամանակ դասախոսության առանձին դրույթների մանրազնին վերլուծությունը [3]:

Ինչ վերաբերում է հենց ուսանողներին, ապա դասախոսությունների ավանդական ձևը չի նպաստում նրանց ակտիվ գործունեությանը: Այս խնդիրներն արդիական են գրեթե բոլոր առարկաների դասավանդման համար: Թվարկված թերությունների շտկումը կարող է իրականացվել տարբեր դիդակտիկ նորարարությունների միջոցով օգտագործելով պրոբլեմային ուսուցումը, կոնկրետ իրավիճակների վերլուծությունը, փոքր խմբերում աշխատելու մեթոդը, համակարգչային մոդելավորումը և արդյունքների գործնական վերլուծությունը, ինտերակտիվ դասախոսությունները՝ որպես դասախոսությունների վերահսկիչ բաղադրիչ կիրառելով թեստային առաջադրանքներ, ինչպես նաև ուսումնական գործընթացում ուսումնական նյութի ներկայացման նոր ձևերի ընդգրկումը: Պրակտիկան ցույց է տալիս, որ այս համատեքստում ամենաարդյունավետը էլեկտրոնային ներկայացումների օգտագործումն է, որոնք դասախոսության բովանդակությունը շարադրում են դրա ներկայացման տրամաբանությանը համապատասխան: Դասախոսություն կարդալիս ներկայացումների օգտագործումը ուսուցման ակտիվ ձևերի հետ համատեղ (քննարկում, զրույց) հնարավորություն է տալիս լսարանին հաղորդել ուսումնական նյութը արդյունավետ կերպով, տեսողականորեն ներկայացնել ուսումնական բովանդակությունը, ընդգծել և լուսաբանել հիմնական կետերը, ինչպես նաև ուսանողներին ներգրավել խնդիրների լուծման և քննարկման գործընթաց:

Գործնական պարապմունքներին օգտագործում են փոքր խմբերի և խնդիրների վրա հիմնված ուսուցման մեթոդներ: Այդ աշխատանքների ժամանակ ուսանողները բաժանվում են 3-4 հոգանոց խմբերի և լուծում են իրենց տրված կոնկրետ խնդիր: Խմբի համար ընդհանուր որոշման կայացումը պահանջում է մի կողմից ուսումնական նյութի իմացություն, նոր տեղեկատվության որոնում (աշխատանք գրականության հետ), ստացված նյութն ամփոփելու և ներկայացնելու կարողություն, իսկ մյուս կողմից՝ շփվելու, հաղորդակցվելու, միջանձնային հարաբերությունների էթիկան պահպանելու կարողություն՝ մասնագիտական խնդիրները լուծելու համար: Հատկապես հետաքրքրություն է ներկայացնում նախագծային մեթոդը: Օրինակ՝ ուսանողին կարելի է հանձնարարել ուսումնասիրել որևէ գործունեություն իրականացնելու պայմանները: Նախագիծը սահմանվում է որպես կազմակերպված, նպատակային գործունեություն: Դասավանդողի ղեկավարությամբ ուսանողի նախագծային գործունեության արդյունքը նոր գիտելիքներ են: Նախագծի փուլերն են՝ հիմնախնդրի և դրանից բխող հետազոտական խնդիրների որոշումը, տվյալ խնդրի վերաբերյալ տեղեկատվության և հայտնի փաստերի հավաքագրումը, դրա լուծման համար վարկածի առաջ քաշելը, փորձարարական ուսումնասիրությունների իրականացումը, ստացված տվյալների համակարգումը և վերլուծությունը, արդյունքների ամփոփումը, ձևակերպումը, դրանց ներկայացումը, եզրակացությունների և նոր խնդիրների առաջադրումը:

Այսպիսով, նորարարական մեթոդներն ուղղված են մասնագետների պատրաստման որակի բարձրացմանը՝ զարգացնելով ուսանողների մասնագիտական գիտելիքների շրջանակը, ստեղծագործական կարողությունները, հմտությունները և ինքնուրույնությունը:

Գրականություն

1. **Հայաստանի** Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագիր, ընդունված է 2022 թվականի նոյեմբերի 16-ին:
2. **Միրիմանյան Ս.**, Մկրտչյան Ք., Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում ուսուցման գործընթացում ժամանակակից մեթոդների կիրառման արդյունավետության բարձրացման ուղիները: http://publications.y-su.am/wp-content/uploads/2020/12/Mirimanyan_Mkrtchyan1.pdf
3. **Պետրոսյան Հ.**, Մանկավարժական ժամանակակից տեխնոլոգիաներ: Մոդուլային ուսումնական ձեռնարկ, Հեղ. հրատ. Եր.: 2012. – 564 էջ:
4. **Бренда Гордии** // Болонский процесс в глобальном контексте: потенциальные возможности и угрозы для Европейского сектора высшего образования / Итоги Лондонской конференции министров образования Европейских стран/ Вопросы образования. № 2, 2007. СС. 6-13.

Գ.Գ. Петросян

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

В статье рассматривается эффективность использования инновационных методов обучения в вузах. Результаты сравнения использования традиционного учебного и современного интерактивного метода организации урока выявили эффективность интерактивного метода по взаимодействию субъектов учебного процесса, деятельности, групповому опыту и принципам обязательной обратной связи.

Ключевые слова: метод обучения, интерактивный метод, лекция, групповой опыт, обратная связь, проект.

Н.Н. Petrosyan

INNOVATIVE TEACHING METHODS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The article examines the effectiveness of using innovative teaching methods in higher educational institutions. The results of comparing the use of traditional educational and modern interactive methods of lesson organization revealed the effectiveness of the interactive method based on the principles of interaction, activity, group exercise and the mandatory feedback of subjects of the educational process.

Key words: instructional method of teaching, interactive method, lecture, group exercise, feedback, project.

Պետրոսյան Հրայր Հայկի - մանկ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ (Գորիսի պետական համալսարան)

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 07.09.2023

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 15.09.2023